

Karmacsi Zoltán: „Róka у лісі живе”

Karmacsi Zoltán: „Róka у лісі живе.” Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján. Monográfia. Termini Egyesület, Törökbálint, 2020. 156 lap.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja számos olyan kutatást végez, és kiadványt jelentet meg, mely a Kárpátalján lévő és történő nyelvi eseményeket dolgozza fel: kutatásai a kárpátaljai magyar közösség nyelvi, nyelvhasználati, nyelvpolitikai, illetve oktatás-szervezés főbb szegmenseit és azok okait mutatja be az olvasó számára. Ez a munka szintén egy kárpátaljai nyelvi kérdést dolgoz fel.

Földünk több országában használatos két- vagy több nyelv a mindennapok során. Több régióban beszélnek két nyelven, mint egy nyelven, így természetes, ha egy családban, vagy hivatali ügyintézés során két nyelvet alkalmaznak. „A ma Kárpátaljának nevezett régió is egy ilyen soknemzetiségű helye a világnak, ahol mindig megfér egymást mellett a több nyelv és több kultúra.” Hangzik el a könyv előszavában e pár sor Beregszászi Anikó írásában.

De vajon milyen hatással van a családban a gyermekekre, illetve az ő nyelvhasználatának a kialakulására, ha egy kétnyelvű családban nevelkedik és szocializálódik? Karmacsi Zoltán „Róka у лісі живе.” Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján című kiadványa ezt hivatott bemutatni. Az előszót az összegzéssel együtt öt fejezet követi.

A bevezetés felvázolja a Kárpátalján élő nemzetiségek helyzetét és sajátosságait, melynek köszönhetően az együttélés során ezek az etnikumok vegyültek, kialakítva így a családokban és a nyelvhasználatban is egy heterogenitást. Ezt követően bemutatásra kerülnek azok a monográfiák, melyek a kétnyelvűséget kutatják Kárpátalján. Karmacsi Zoltán elsőként vizsgálta Kárpátalján a gyermekkori kétnyelvűséget magyar és szláv viszonylatban egy szakdolgozat keretén belül 2003–2004-ben. A bevezetés további része a tanulmány célját mutatja be, mely a Kárpátalján etnikailag heterogén családokban nevelkedő óvodáskorú gyermekek mindennapi nyelvhasználatát vizsgálja, illetve azt, hogyan valósul meg ezen gyermekek kommunikációja a felnőttekkel (ismerőssel és ismeretlennel egyaránt). Továbbá fontos célja feltérképezni a szerzőnek azt is, hogyan választják meg a szülők a különböző stratégiákat gyermekük nyelvhasználatának kialakításához. A

kutatáshoz három hipotézist állít fel. Az első feltételezése, hogy az etnikailag vegyes házasságokban a szülők a gyermek(ek) nyelvi szocializációját valamilyen előre eltervezett stratégia mentén próbálják megvalósítani, s ezekre az előre elképzelt stratégiákra nagy hatást gyakorolnak a nyelven kívüli tényezők. Második feltételezése szerint a családokban alkalmazott nyelvhasználati stratégia, illetve a szülők nyelve(ke)t érintő döntései hatással vannak a gyermek nyelvhasználati stratégiájára, amelyet a gyermek mindennapi nyelvhasználatában nemcsak a szülőkkel, de a számára idegen személyekkel is alkalmaz. Harmadik feltevésében pedig azt írja, hogy az etnikailag vegyes házasságokban a nyelvi szocializáció az ukrán nyelv dominanciája felé halad, de a kialakuló nyelvi és etnikai identitást számos egyéb tényező árnyalja, befolyásolja.

A második fejezetben bemutatásra kerül a kétnyelvűség fogalma és típusai, azon felül is a kárpátaljai kisebbség, illetve a gyermekek kétnyelvűsége is.

A 21. században, bár a kétnyelvűség maga egy nagyon elterjedt és népszerű folyamat, annak a meghatározása azonban nem egyszerű. Az egyik legkönnyebb, ám koránt sem egyszerű módja a fogalom meghatározásának, ha annak típusából indulunk ki, mely indulhat a közösségtől és az egyéntől is. Egyes szakirodalmak azonban csak azokat az embereket tekintik kétnyelvűnek, akik a két nyelvet anyanyelvi szinten beszélik. Igaz ez egy szélsőséges állítás, ám tökéletesen bemutatja, hogy milyen nehéz helyzet is a kétnyelvűség definiálása, ám az ebben a részben fellelhető erről szóló szakirodalmi rész tökéletesen vázolja azt.

Kárpátalján az ukrán nemzetiség után legnépesebb és legjelentősebb nemzeti közösséget a magyarok alkotják. Kisebbségi voltából adódik, hogy kétnyelvűség jellemzi. Míg a vegyes lakosságú településeken ismert a két nyelv, addig a magyar többségű településeken a másodnyelvvél csak az iskolában találkozunk. 2017-ig az intézményi kétnyelvűség is jelen volt Kárpátalján (igaz, a gyakorlatban ez nem történt meg), ám 2017-ben a törvény ezt is megvonta a magyar kisebbségtől, Kárpátalján így a kétnyelvűség egyoldalú: míg a magyar kisebbségnek kötelessége megtanulni az állam nyelvét, addig az ukrán nemzetiségiek nem foglalkoznak a magyar nyelv elsajátításával.

A fejezet gyermekkori kétnyelvűség pontjában négy alpontot különít el a szerző. Az elsőben felsorolja a gyermekkori kétnyelvűség főbb jellemzőit. A másodikban a gyermekkori kétnyelvűség megközelítéséről ír Tove Skutnabb-Kangas tipológiája alapján. A következő alpontban a nyelvi szocializációt és annak közegeit mutatja be, míg az utolsó részben a kétnyelvűség kialakulásának családi modelljeit ismerhetjük meg.

A harmadik fejezet a kárpátaljai magyar kisebbség jellemzőit taglalja. A fejezet elején a szerző bemutatja Kárpátalja demográfiai jellemzőit: a lakosság számát, etnikum eloszlását és házasságát. A kárpátaljai magyar oktatási intézményrendszer kapcsán a szerző felsorolja a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség

(KMPSZ) adatbázisa alapján fellelhető oktatási intézményeket, majd átlátható képet kapunk a kárpátaljai lakosság vallási eloszlásáról is.

A tanulmány legterjedelmesebb fejezete a következő rész, mely a kutatást és annak területeit vázolja több alponban. A kutatási terület, személyek meghatározásánál a szerző figyelembe vette a demográfiai jellemzőket, valamint létszamarányokat, kialakítva így két csoportot: tömbben élő magyarokat és szórványban élő magyarokat, ahol a képviselőt a falusi és városi lakosok között is elosztotta. A szórványban élő magyaroknál 9, a tömbben élő magyaroknál pedig 16 családnál végezett vizsgálatot. A kutatópontok rövid bemutatása után a vizsgálatok menetét és módszereit ismerjük meg. A vizsgálatban olyan családok vettek részt, melyeknek egyik tagja magyar, másik tagja ukrán vagy orosz nemzetiségű volt/vagy annak vallotta magát, illetve a gyermek már betöltötte a harmadik életévét, de még nem érte el a hatodikat. A kutatás során a szerző ellátogatott az alanyokhoz. A gyermekekkel beszélgetést kezdeményezett, ahol a mindennapi dolgokról, meséről, játékokról, az óvodáról szóltak a beszélgetések, melyek közben különböző szemléltetőket (képeket, meséskönyveket) alkalmazott. A szülők esetében a vizsgálat során a kérdőív kikérdezés mellett, szintén kommunikációs szituációt folytatott, melyek a család tágabb szociális életére vonatkoztak. A válaszokat a szerző az elemzés során kódokkal látta el.

A munka abból a feltételezésből indult ki, miszerint az etnikailag vegyes házasságokban a gyermek, gyermekek nyelvi szocializációját a szülők valamilyen eltervezett stratégia alapján valósítják meg. Ám ez a feltételezés nem teljesen mondható el a vizsgáltak körében, mivel a szülők gyermekük nyelvi szocializációját sokszor nem explicit, előre megtervezett stratégia alapján választják, tervezik meg. Sok családban a szülők nem tudták megindokolni miért épp azt a nyelvet alkalmazzák gyermekükkel a kommunikáció során. S ha a szülők el is döntenek, hogy mind a két nyelvet szeretnék, ha gyermekük anyanyelvi szinten sajátítaná el, ez a cél tudatosan mégsem jelenik meg. Az iskola tannyelvének kiválasztása esetében a szülők olyan távoli célokat jelölnek ki gyermekeik számára, mint az államnyelv elsajátítása, mivel az a hivatalos nyelv az országban. Emellett a döntések többségét a településen elhelyezkedő iskolák is befolyásolják: ha csak magyar tannyelvű intézmény található a településen, akkor oda íratják be a gyermeket tanulni, ha csak ukrán, akkor pedig oda.

A szerző másik feltételezése alapján a családokban alkalmazott nyelvhasználati stratégia, illetve a szülők nyelve(ke)t érintő döntései hatással vannak a gyermek nyelvhasználati stratégiájára, amelyet a gyermek mindennapi nyelvhasználatában nemcsak a szülőkkel, de a számára idegen személyekkel is használ. Az adatok alapján a gyermekek a legtöbb esetben igazodnak a szülők nyelv választásához. Az etnikailag vegyes házasságban élő gyermekek a mindennapi kommunikációjuk

során tehát igazodnak a beszélőkhöz: hasonlóan viselkednek, hasonló stratégiákat alkalmaznak, kódot váltanak.

Az etnikailag vegyes házasságokban a nyelvi szocializáció az ukrán nyelv dominanciája felé halad, melyet számos tényező befolyásol. A különböző nyelvi törvények azt sugallják a kisebbség lakosság számára, illetve nyelvére, hogy azon nem lehet boldogulni. Gazdaságilag kedvezőtlenül hatott a 2014-ben kirobbant ukrajnai konfliktus az ország lakosságára, köztük a kisebbségekre is, így sok ukrán és magyar nemzetiségű egyaránt állt tovább, sokszor a családdal együtt a jobb élet reményében.

A kiadvány bemutatja, hogyan valósul meg egy felnövekvő óvodáskorú gyermek nyelvi szocializációja egy magyar-ukrán vegyes házasságban. Bepillantást ad azokba a Kárpátalján történő nyelvi közösségi folyamatokba, mely a kisebbség asszimilációját gyorsíthatják fel. Betekintést nyerünk a kiadvány által továbbá azokba a nem nyelvi külső tényezőkhöz a rendszerébe is, melyek hatással lehetnek vagy vannak az etnikailag vegyes családokban zajló nyelvi folyamatokra. A monográfia segítséget nyújthat olyan további kutatások számára, melyek szintén a kárpátaljai etnikailag vegyes házasságok nyelvi kérdéseit hivatottak, készülnek feltárni.

Biró Avanda Kinga, I. évfolyamos MA-hallgató, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – Filológia (Magyar nyelv és irodalom). E-mail: kngbiro@gmail.com

Біров Аванда Кінга, студентка I курсу магістратури, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, (Угорська мова та література). E-mail: kngbiro@gmail.com

Biro, Kinga Avanda, 1st year MA student, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Philology (Hungarian language and literature). E-mail: kngbiro@gmail.com